

Terror, tortur og den tikkende bombe

Nutidens væbnede konflikter adskiller sig på en række punkter væsentligt fra det traditionelle billede af krig. Den traditionelle forståelse af krig kan man kalde for det nationalstatslige paradigme: Krig er en omfattende, sommetider total, væbnet konflikt mellem nationalstaters væbnede styrker. Paradigmet har på afgørende måder formet nutidens forståelse af krigens normative grundlag, som den kommer til udtryk i 'retfærdig krig-traditionen'¹ og derved den klassiske sondring imellem *jus ad bellum*, dvs. den retfærdige anledning *til* krig og *jus in bello*, dvs. den retfærdige fremfærd *i* krig. Inden for *jus ad bellum* har man typisk forudsat, at det er en nationalstatslig regering, der erklærer krigen over for en anden nationalstatslig regering. Og inden for *jus in bello* har man primært defineret den fjendtlige nationalstats uniformerede og væbnede styrker som de legitime mål for militære angreb. Disse kombattanter opholder sig typisk på et velafgrænset territorium, hvorfor krige traditionelt set har været en kamp om territorial kontrol. Status som nationalstatslig kombattant giver en gensidig 'licens til at dræbe' andre kombattanter og dermed en række privilegier i form af straffrihed, retsbeskyttelse ved tilfangetagelse m.v.²

Én af de nye former for væbnet konflikt, der falder udenfor det nationalstatslige paradigme er den såkaldte 'krig mod terror' i forlængelse af terrorangrebet på World Trade Center og Pentagon i september 2001. Faktisk er den så atypisk i forhold til det klassiske paradigme, at mange finder det uhensigtsmæssigt at omtale det som en krig: Den er ikke erklæret over for en national regering eller anden legitim myndighed; der er ikke engang et velafgrænset politisk fællesskab med en klart defineret ledelse at rette en krigerklæring til, men derimod et løst eller flydende netværk af enkeltpersoner eller små grupperinger, hvis identitet ikke er nationalt eller territorialt, men snarere af ideologisk eller religiøs art. Af samme grund er identifikationen af kombattanter, dvs. legitime mål for angreb, særdeles vanskelig og målet for angreb er typisk ikke mod væbnede styrker (i det

mindste ikke direkte), men derimod personer, der ikke aktuelt og direkte er involveret i kamphandlinger. Ét af de vigtigste 'slag', og én af de vigtigste 'sejre' i 'krigen mod terror', var således likvideringen af Osama Bin Laden i maj 2011.

Den mest afgørende og kontroversielle forskel mellem det klassiske paradigme og 'krigen mod terror' gælder de fjendtlige kombattanters status. Bush-regeringen gjorde det fra begyndelsen klart, at man *ikke* havde i sinde at respektere terrorister eller terroristsympatisører som legitime kombattanter med straffrihed og mulig status som krigsfanger under beskyttelse af Genevekonventionen. Samtidig placerede man fangerne på Guantanamo-basen, fordi man heller ikke var indstillet på at behandle dem som kriminelle med den retsbeskyttelse, som politi-efterforskning og retsforfølgelse indenfor amerikansk territorium indebærer. 'Krigen mod terror' har derfor etableret en praksis, som både bryder med det civile rets-systems regler og med den traditionelle krigs regler – herunder de internationale konventioner om behandling af krigsfanger og forbud mod tortur.

Et af de nye træk ved 'krigen mod terror' er således, at den ikke udspiller sig som de kamphandlinger, som den traditionelle krigsetiks regler for *jus in bello* oprindeligt er 'gearet' til. En ret udbredt holdning er, at ekstraordinære omstændigheder kan kalde på ekstraordinære midler. Blandt de mest ekstreme af sådanne ekstraordinære midler er tortur. Efter en periode med stærk konsensus i liberale demokratier om uforbeholden fordømmelse af tortur, er der i de senere år givet køb på denne holdning.³ Især i USA har en række politologer og kommentatorer slået til lyd for såkaldt '*torture lite*' og under Bush-regeringen dukkede en række sager om tortur og fangemishandling op, herunder tortur 'udliciteret' til lande i Mellemøsten (Mayer 2005; Association of the Bar of the City of New York & Center for Human Rights and Global Justice 2007). På trods af at disse sager generelt har været skandaløse og er blevet mødt med omfattende fordømmelse, har de også givet anledning til fornyede overvejelser om tortur trods alt i visse ekstreme situationer kunne forsvares. Her har scenariet eller tanke-eksperimentet med den 'tikkende bombe' spillet en stor rolle, fordi det angiveligt giver os visse grunde til at mene, at tortur ikke kan være *absolut* forkert i etisk forstand. En udgave af tikkende bombe-scenariet (i det følgende forkortet TBS), kunne f.eks. lyde sådan her:

Den Tikkende Bombe:

Efterretningstjenesten har fået pålidelige oplysninger om, at en tidsindstillet bombe vil blive bragt til eksplosion inden for få timer i en storby med tusinder af dræbte til følge. De har fængslet en kendt terrorist og de er forvisset om, at han ligger inde med oplysninger om bombens placering. Den eneste måde, man kan få oplysningerne ud af ham, er ved at underkaste ham tortur.⁴

Jeg lægger ud med en redegørelse for det absolutte *forbud* mod tortur i international ret. Dernæst gør jeg rede for forskellige former for tortur, hvilket leder frem til en diskussion af TBS og brugen af tortur som forhørsmetode. TBS lægger op til to forskellige forsvar for tortur: 1) at tortur undtagelsesvis kan forsvares eller i det mindste undskyldes som en form for nødretshandling, dvs. uden lovhjemmel; 2) at tortur under visse snævre retningslinjer burde tillades i scenarier a la TBS, dvs. der burde være lovhjemmel til visse former for tortur. Min kritik vil i overensstemmelse hermed foregå i to trin. Først vil jeg vise, at en rent undtagelsesvis brug af tortur i praksis ikke er mulig i de tilfælde, hvor der er stærkest brug for den, og at den dermed reelt vil forudsætte en mere udbredt og potentielt metastaserende torturpraksis. Dernæst vil jeg fremføre en række pragmatiske og mere principielle etiske indvendinger mod at åbne for en statslig sanktioneret torturpraksis, som man reelt så det under Bush-regeringen i USA.⁵ Afslutningsvis vil jeg tilbyde en præcisering af, hvad det indebærer at opfatte forbuddet mod tortur som absolut.

TBS har ofte haft den uheldige (for nogle bekvemme) virkning at lede opmærksomheden væk fra virkelighedens torturpraksisser. Artiklen har til formål at rette op på denne afsporing af debatten ved at pege på, hvor gennemgribende tanke-eksperimentet adskiller sig fra virkelighedens tortur. På den måde kan artiklen forhåbentligt være med til at bane vejen for en mere fokuseret diskussion af, hvad der rent faktisk er foregået under dække af den såkaldte 'krig mod terror'.

Det absolutte forbud mod tortur

I FN's Menneskerettighedserklærings artikel 5 hedder det i al korthed, at "Ingen må underkastes tortur eller grusom, umenneskelig eller vanærende behandling eller straf" (FN 1948).⁶ Med henblik på en mere specifik af-

klaring og understregning af torturforbuddet udarbejdede man i FN-regi i 1984 *Konventionen mod tortur og anden grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf*. Her defineres tortur i artikel 1 som ”enhver handling, ved hvilken stærk smerte eller lidelse, enten fysisk eller mental [...] påføres af eller på opfordring af en offentlig ansat eller en anden person, der virker i embeds medfør eller med en sådan persons samtykke eller indvilligelse” (FN 1984).

I artikel 2 pålægges de deltagende stater at implementere konventionen i lovgivning, i administrativ og juridisk praksis m.m. Dernæst slås det utvetydigt fast, at forbuddet gælder *absolut*: ”Ingen særlige omstændigheder af nogen art, hverken krigstilstand eller trussel om krig, indre politisk ustabilitet eller nogen anden offentlig nødstilstand kan påberåbes til retfærdiggørelse af tortur.” Hvad angår undtagelser er konventionen således klar: der er ingen! Det kan derfor undre, at Bush-regeringen i USA netop har forsvaret tortur og fangemishandling med henvisning til en form for nødstilstand i krigen mod terror. Det er som om man siger, ’da vi skrev under på det med ’ingen særlige omstændigheder’, var vi ikke klar over, at det betød *ingen* særlige omstændigheder.’

Tortur har dermed opnået en retslig status på linje med slaveri: den hører til en form for behandling, som intet menneske retfærdigvis kan udsættes for, som intet menneske retfærdigvis kan forvolde og som ingen legitim politisk myndighed kan sanktionere. Retten til ikke at blive underkastet tortur hører dermed til de rettigheder, der aldrig kan mistes – i modsætning til de fleste andre rettigheder.

Klassisk og moderne tortur

Tidligere i historien blev tortur i vid udstrækning brugt som *afstraffelsesmetode* (pinestraf) og i den forbindelse ofte som en offentlig folkeforlystelse. Denne brug er dog med ’humaniseringen’ af straffesystemet næsten forsvundet i det mindste som lovsanktioneret praksis. Det samme gælder tortur som *terror og intimidering*, som det f.eks. blev praktiseret systematisk af autoritære regimer i Sydafrika og en række Latinamerikanske lande i 1970erne og 1980erne.⁷ Det er relevant at påpege, at ingen i vore dage *officielt* står inde for sådanne torturpraksisser, men i praksis er de desværre stadig meget udbredte.⁸

Nutidens tortur fortalere taler alene om tortur som *forhørsmetode* i et

fremtidsorienteret perspektiv, dvs. med henblik på at indhente efterretninger om forestående angreb eller forbrydelser, således at disse kan afværges (eller mere overordnet med henblik på at infiltrere eller sprænge aktive terrorceller) (Dershowitz 2002; Bagaric & Clarke 2007). Der er således heller ikke tale om alene at opnå tilståelser for allerede begåede forbrydelser, dvs. forhørstortur i et fortidsorienteret perspektiv. Det er som eksempel på forsvarlig brug af tortur som forhørsmetode i et fremtidsorienteret perspektiv, vi finder TBS.

Nutidens torturfortalere forsøger også at distancere sig fra fortidens bestialske torturmetoder med deres spektakulære lemlæstelser. Det er i den forbindelse, man finder eufemismer som 'udvidede forhørsmetoder', 'moderat fysisk pres' og '*torture lite*'. Man bør dog ikke forledes til at tro, at metoder som *waterboarding*, stresspositioner, søvnberøvelse eller udsættelse for ekstrem kulde eller varme ikke er forbundet med ekstreme lidelser, eller at de har mindre ødelæggende eftervirkninger for ofrene. En FBI-agent i Guantanamo kunne således rapportere følgende efter at en fange i længere tid havde været udsat for temperaturer et godt stykke over 37° C: "Arrestanten lå næsten bevidstløs på gulvet med en bunke af hår ved siden af sig. Tilsyneladende havde han bogstaveligt talt rykket sit eget hår ud i løbet af natten" (citeret i Luban 2005: 1437, note 38). Der er heller ikke belæg for at sige, at psykisk vold som sådan er mindre nedbrydende end fysisk vold. Man kunne f.eks. sagtens forestille sig, at man ville foretrække at få sine negle trukket ud frem for at blive udsat for troværdige trusler om vold mod sine børn. Den australske filosof Jessica Wolfendale har således argumenteret overbevisende for at ideen om '*torture lite*' er en myte (Wolfendale 2009).

Indvendinger mod TBS

TBS præsenterer frem for alt en udfordring for et *absolut* moralsk forbud mod tortur ved at appellere til fire argumenter:

Proportionalitetsargumentet: Med dette menes ikke alene, at det i TBS er et spørgsmål om én over for hundreder, men tillige at *typen* af skade eller fortræd (tortur) er proportional med den type af skade, som terroristen forvolder (massedrab og politisk destabilisering). På trods af det stærkt problematiske ved tortur, kan det i sådanne tilfælde retfærdiggøres som 'det mindste onde'.

Argumentet om retsafbåndelse: Ligesom en almindelig forbryder kan forskertse dele af sine frihedsrettigheder, kan terroristen pga. sine vederstyggelige handlinger og motiver forskertse selv sine mest fundamentale rettigheder, herunder altså retten til ikke at blive underkastet tortur. Den daværende amerikanske vicepræsident Dick Cheney udtalte således i et af sine mindeværdige interviews: ”Det, der er vigtigt at forstå her, er, at de folk, der befinder sig i Guantanamo er slemme mennesker. Jeg mener, det her er terrorister, mestendels” (Fox News 2005). Ud fra dette ræsonnement burde menneskerettighedserklæringen m.a.o. have lydt, ’ingen, undtagen meget slemme mennesker, må underkastes tortur’.

Fairnessargumentet: Eftersom det er terroristen, der er ansvarlig for at have skabt en situation, hvor vi må vælge mellem at torturere ham eller at lade hundreder af uskyldige dø, så vil det være mest *fair*, at lade skaden falde på ham (McMahan 2008: 118, for en kritik se Kaufman 2008).

Nødretsargumentet: Selv de stærkeste forbud kan i helt ekstraordinære situationer suspenderes i den forstand, at en overskridelse ikke er strafværdig. I nødværgesituationer er praksis, at man kan kendes skyldig i drab (nemlig nødværgedrab), men at man ikke desto mindre fritages for straf. Ligeledes kan man argumentere for, at efterretningsofficerer burde kunne få strafbortfald i et klart TBS. Når vi står i en akut nødsituation og ansigt til ansigt med umådelig ondskab, vil det være forsvarligt eller i det mindste forståeligt og undskyldeligt at udføre handlinger, der normalt ikke er moralsk tilladt.

Det er imidlertid langt fra alle, der accepterer argumenternes præmisser. Det er f.eks. ikke alle, der intuitivt føler, at det kan være rigtigt at afværge onder ved selv at forvolde ondt. Og hvorvidt man finder det *fair* at distribuere tortur til nogen, afhænger selvsagt af om det kan være fair at udnytte en total asymmetri mellem offer og bøddel. En upartisk fairnessbetragtning får ikke rigtig med i billedet, at tortur faktisk er noget, nogen skal lide under og andre forvolde (Davis 2005: 171ff.; Kaufman 2008: 107ff.).

Eftersom TBS er et tankeeksperiment, siger det næsten sig selv, at det adskiller sig ganske radikalt fra realistiske torturscenarier. Der er indbygget en række antagelser, som ved nærmere eftersyn er så fordringsfulde, at de aldrig i praksis vil kunne imødekommes. Det er da også karakteristisk, at der næppe findes så meget som ét eksempel fra den virkelige verden, der lever op til alle de væsentlige antagelser i TBS (jeg skal nedenfor diskutere

det eksempel, som synes at komme tættest på, nemlig *'redningstortur'*). I forhold til den virkelige verden opererer TBS for det første med en række *idealiseringer* og dernæst med en række *abstraktioner* (Jeg følger her Henry Shue (Shue 2006)).

Idealiseringer

Lad os udsætte detaljerne i TBS for et *reality check*.

1. *Vi véd, havet over rimelig tvivl, at personen er terrorist, involveret i den aktuelle trussel og i besiddelse af den relevante information.* I den virkelige verden er det imidlertid langt fra altid tilfældet, at vi har fanget den rette, når det kommer til stykket. Det har f.eks. vist sig, at en foruroligende stor andel af de indsatte på Guantanamo-basen blot var personer, der opholdt sig på det forkerte sted på det forkerte tidspunkt, de blev udleveret af dusørjægere, som ikke var optaget af, om de reelt var skyldige osv. (se f.eks. Golden 2005). Selv i forholdsvis civiliserede lande er det sjældent tilrådeligt at stole på myndighedernes påståede vished. Man kan f.eks. genkalde sig følgende garanti fra forhenværende Statsminister Anders Fogh Rasmussen i marts 2003: "Irak har masseødelæggelsesvåben. Det er ikke noget, vi blot tror. Vi ved det".⁹ Endelig må man forvente, at velorganiserede terrornetværk sørger for, at distribuere vital information således, at man ikke vil kunne optrevle deres operationer blot ved at torturere et enkelt medlem. Så hvis man er parat til at torturere én, vil man typisk være nødt til at torturere mere end én, herunder nogle hvis identitet man er mindre sikker på.

2. *Tortur vil virke, dvs. terroristen vil bryde sammen i løbet af få timer.* For det meste skal tortur imidlertid stå på i dage eller uger, før en dedikeret terrorist vil bryde sammen, og der er eksempler på terrorister, der er døde under tortur med deres hemmeligheder i behold, nogle gange fordi torturbødlerne myrdede dem i frustration over deres viljestyrke (Buffachi & Arrigo 2006: 121). I velorganiserede terrornetværk bliver den hårde kerne optrænet i netop at kunne modstå tortur, og i scenariet er situationen tilmed den, at terroristen *ex hypothesi* véd, at han blot skal holde ud i et par timer. Jeg skal nedenfor vende tilbage til, at effektiv tortur i reglen ikke er hverken kortvarig eller mild (*lite*).

3. *Terroristen vil forsyne os med brugbare og pålidelige informationer.* I forlængelse af ovenstående vil velorganiserede terrornetværk selvsagt lægge strategier for, hvordan de kan lede fjenden på vildspor ved at afgive mis-

visende informationer. Nogle af de afgørende informationer om Iraks angivelige program for fremstilling af masseødelæggelsesvåben blev bragt til veje vha. tortur (Franklin 2009: 289f.). Lad os antage, at terroristen tilsyneladende bryder sammen og oplyser os om placeringen af bomben. Det viser sig bare, at der ikke er nogen. Hvordan finder vi nu ud af, om det skyldes en bevidst vildledning fra terroristens side, eller at hans medsammentvornede bevidst har forsynet ham med falske oplysninger?¹⁰ Selv uden sådanne bevidste vildledningsstrategier vil oplysninger opnået under tortur ofte være af tvivlsom værdi pga. den meget forståelige mekanisme, at offeret vil ende med at fortælle det, han formoder, at torturbødlen vil høre for at indstille torturen. I den virkelige verden, hvor man fra tid til anden pågriber den forkerte, vil det medføre ikke bare ubrugelige, men direkte misvisende, informationer, som kompromitterer hele efterforskningen.

4. *Der er ingen andre effektive forhørsteknikker eller andre efterretningskilder til at indboste den relevante information.* Også dette er i modstrid med det, man hører fra erfarne efterretningsfolk, nemlig at brugbare efterretninger kommer til veje ved at sammenstykke et kompliceret puslespil af oplysninger tilvejebragt gennem overvågning, infiltrering, bedrageri og ved (møjsommeligt) at vinde tilfangetagne delvist over på sin egen side (Buffachi & Arigo 2006: 367f.; Luban 2005: 1447f.).

Det tætteste man kommer en *case* fra det virkelige liv, som lever op til disse idealiseringer er *Daschner*-sagen fra 2002.

Rednings-Tortur:¹¹

Magnus Gäfgen (MG), dengang en 33-årig jura-studerende, kidnappede en 11-årig søn af en bankdirektør i Frankfurt og forlangte 1 mio. € i løsepenge. Han blev arresteret under afhentningen af løsepengene, men nægtede at oplyse, hvor den kidnappede dreng befandt sig. Efter en hel dags forgæves afhøringer beordrede Frankfurts vicepolitikommisær, Wolfgang Daschner, en af sine underordnede til at true MG med fysisk pres, hvis han vedblev at tilbageholde oplysninger om ofrets opholdssted. MG fik derefter at vide, at en ny forhørsleder var på vej, som ville udsætte ham for ”smerte han aldrig havde oplevet før”. Umiddelbart efter at være udsat for truslen tilstod MG, at han allerede havde dræbt drengen og oplyste hvor liget befandt sig. MG blev efterfølgende idømt livsvarigt fængsel. Daschner og den underordnede politibetjent blev også retsfulgt og dømt skyldige i hhv. at give en ulovlig ordre og i brug af tvang. Begge fik imidlertid strafbortfald med henvisning til sagens særlige omstændigheder (Ambros 2008: 1061ff.).

Her var punkt 1 (fravær af tvivl) rimeligvis opfyldt i kraft af MGs troværdige tilståelse (dog er det værd at betænke, at der sagtens kan tænkes opmærksomhedshungrende personer, som vil tilstå – somme tider troværdigt – at have begået eller have i sinde at begå alvorlige forbrydelser). Punkt 2 var opfyldt til overmål: alene truslen om tortur fik MG til at bryde sammen. Punkt 3 var til et vist mål opfyldt, for så vidt det var en relevant oplysning, hvor drengen befandt sig, selv om han allerede var dræbt. Mest tvivlsomt var punkt 4, for det var ikke klart, at politiet faktisk havde ud-tømt alle andre muligheder for at få MG til at tale. F.eks. foreslog retten i sin kendelse, at man kunne have konfronteret MG for ofrets søskende med henblik på at vække hans medfølelse (Jessberger 2005: 1065).

Samlet set må Redningstortur anses for at være atypisk i forhold til TBS. Udover at være en depraveret barnemorder kunne man hævde, at MG var forholdsvis let at intimidere, således at alene truslen om tortur gjorde udslaget. Så heldig kan man ikke regne med at være i egentlige TBS. Det er interessant at overveje, hvor langt man *ville* være gået i *Daschner*-casen og hvordan bedømmelsen af politifolkene havde været, hvis de vitterlig havde underkastet MG tortur. Hvilke former for tortur, ville man have anset for acceptable (*waterboarding*, glødende cigaretter i øregangene, afrivning af fingernegle...)? Hvordan havde reaktionen været, når det så viste sig, at torturen faktisk havde været forgæves, eftersom drengen allerede var død? *Daschner*-casen hører til de bedste bud på et eksempel på succesfuld tortur. Eftersom den *ikke* var ret succesfuld, forekommer det rimeligt at konkludere, at ideen om succesfuld tortur bygger på uholdbare idealiseringer.¹²

Men igen kunne man sige, at TBS er ment som et tankeeksperiment for at udfordre ideen om, at tortur er *absolut* forkert. Og i *Daschner*-casen føler mange formentlig, at det *ville* have været forsvarligt at torturere, også selv om truslen om tortur allerede var et klokkeklart lovbrud. Her kommer vi til et springende punkt, for der er grundlæggende forskel på (i stil med de tyske domstole) efterfølgende at betegne en torturhandling som undskyldt (dvs. *ex post*) og at gøre den tilladt på forhånd (dvs. *ex ante*). Man kan konsistent hævde, at tortur aldrig kan *retfærdiggøres* og at det altid må medføre et retsansvar, og at det kan *undskyldes* og medføre strafbortfald i vitterlige undtagelsessituationer som *Daschner*-casen.¹³ Hvis politi og fængselsmyndigheder derimod på forhånd får at vide, at de frit kan torturere inden for visse rammer, er der per erfaring grund til at frygte,

at torturen *ikke* holder sig inden for rammerne. Det måtte den israelske højesteret sande, da den i 1999 satte en stopper for den brug af 'moderat fysisk pres' i særlige tilfælde, som den selv havde autoriseret nogle år forinden. Resultatet blev nemlig et amokløb blandt israelske terroreforskere, således at to tredjedele af de palæstinensiske fanger mere eller mindre rutinemæssigt blev tortureret: "At forsøge at skabe en kattelem for den kompetente 'samvittighedsfulde lovovertræder' er i realiteten at skabe en ekspanderende ladeport for et bureaukrati af rutinemæssig tortur" (Shue 2006: 238). En lignende udvikling fandt sted, da de franske myndigheder åbnede for tortur af 'terrorister' under Algeriets uafhængighedskrig i 1950'erne (Buffachi & Arrigo 2006: 365f.). I mere hjemlig sammenhæng er der også meget, der tyder på, at 'terrorlovgivning' har en metastaserende effekt, således at 'ekstraordinære' efterforskningsmidler med tiden finder anvendelse i helt almindelige sager (se f.eks. Harste 2008).

Abstraktioner

Man kunne forsøgsvis hævde, at tortur i 'TBS kan være undskyldelig som en enkeltstående og akut handling. Problemet er bare, at dette er en abstraktion fra de nødvendige forudsætninger for tortur eller rettere en række af abstraktioner. Her er endnu en case, som i første omgang kunne minde om TBS:

Virkelighedens 'TBS:

På baggrund af et tip om et muligt angreb på Paven udsatte det flippinske politi i 1995 en mistænkt pakistansk bombeingeniør for omfattende tortur. Gennem uger blev han udsat for *waterboarding*, tændte cigaretter mod konsdelene og prygl med køller. Han havde adskillige knoglebrud og hans bødler var overraskede over, at han stadig var i live, da han endelig brød sammen og afgav oplysninger, som angiveligt afværgede ikke bare et snigmordsangreb på Paven, men også anbringelse af tidsindstillede bomber i 11 amerikanske passagerfly (efter Struck et al. 2001).

Her synes det tænkeligt, at det tidligere nævnte krav om nødvendighed var opfyldt: måske kunne informationerne ikke have været tilvejebragt på anden vis. Hvorvidt kravet om retsafhændelse var opfyldt er straks mere tvivlsomt, for torturen blev begrundet med et tip og en mistanke: man var

ikke, som i det konstruerede TBS, sikker på, at man havde den rette og der var ikke nogen konkret oplysning om en bombes placering – man fiskede i nogen grad i blinde.

Umiddelbart ser det ud som om kravet om proportionalitet med størst garanti var opfyldt: ét menneske tortureret over for mange reddede menneskeliv og et givetvis stærkt destabiliserende attentat. Men det forudsætter netop, at der var tale om et enkeltstående tilfælde af tortur, hvilket langt fra var tilfældet. Det filippinske politi torturerer mere eller mindre rutinemæssigt og med større eller mindre held.¹⁴ Det er derfor et bedrag at abstrahere en enkelt tilsyneladende succeshistorie. Det er overvældende sandsynligt, at ofrene i en række tilfælde ikke overlever torturen inden de afgiver brugbare oplysninger. I andre tilfælde viser det sig måske, at den afværgede forbrydelse er relativt banal og tilmed taler det filippinske politis rygter for, at tortur af komplet uskyldige også finder sted. Set i det lys forekommer det at være en for let bevisbyrde kun at skulle producere ét eksempel på vellykket brug af tortur. Det skal som bekendt kunne modstå en flodbølge af eksempler på 'mislykket' tortur: Enten fordi den blev udført på uskyldige, fordi den skyldige ikke gav efter, fordi den skyldige døde af torturen, fordi oplysningerne var ubrugelige eller fordi oplysningerne var unødvendige.

Det er således ikke en tilfældighed, at dette tilfælde af tortur fandt sted inden for en *torturpraksis*. Udover den bekvemme ansvarsfralæggelse kunne en grund til at CIA og andre udliciterer tortur til autoritære regimers politimyndigheder være, at de har den fornødne ekspertise. I modsætning til når vi har med en relativt 'blød' bortfører at gøre, så kræver det ekspertise og beredskab i påkommende tilfælde at kunne torturere en forhærdet terrorist. Vi kan ikke bare trylle effektive torturbødder, torturinstrumenter og torturmetoder frem, når bomben pludselig tikker. Så med mindre vi finder udliciteringsmodellen holdbar, tvinges vi til at overveje en række ubehagelige spørgsmål:

Skulle universiteter udvikle et grundkursus i tortur? Eller skulle faget kun udbydes på politiskoler og militærakademier? Ønsker vi statslige forskningsstipendier til udvikling af ny og bedre teknikker? Udtagning af patenter på højteknologiske torturinstrumenter? Virksomheder i konkurrence om at fremstille dem? Fagmesser i Las Vegas? Skulle der være et underspeciale for torturlæger, som sikrer, at tilfangetagne ikke dør, før de taler? (Luban 2005: 1446).

Den kontroversielle amerikanske advokat Alan Dershowitz' forslag om såkaldte *torture warrants*, dvs. domstolskendelser om tortur, indeholdt også et konkret forslag til metode, nemlig at anvende steriliserede nåle stukket ind under fingerneglene (Dershowitz 2004; Scarry 2004). Her ville det blive nødvendigt at overveje, hvilke typer af (savtakke?) nåle der vil virke mest effektivt og hvilke steriliseringsmetoder der er mest hensigtsmæssige; hvordan vi konstruerer ergonomiske pinebænke og fastspændingsanordninger, der er stærke nok til at modstå offerets voldsomme frigørelsesforsøg og de fysiske reaktioner på maksimal smerte uden at medføre kvæstelser (husk på, at målet er en lokaliseret, klinisk smertepåvirkning ikke gammeldags radbrækning); hvordan vi sikrer at offeret ikke kvæles, når han kolliderer af smerte; hvordan vi sikrer hurtig genoplivning, hvis han får hjertestop af de ekstreme belastninger osv. Alt sammen procedurer, der vil kræve sagkyndig og ikke mindst lægevidenskabelig assistance. Alene at få læger overtalt til således at bryde deres lægeløfte og øvrige professionsetik vil (må man håbe) være en betydelig udfordring. TBS abstraherer på denne måde fra en række følgevirkninger af at etablere en torturpraksis i den virkelige verden, herunder:

- Undergravning af medicinsk etik og forskningsetik i takt med at læger og andre professionsudøvere presses eller tvinges til at bistå tortur.
- Generel korruption og uprofessionalisme hos politi- og efterretningsmyndigheder.
- Skadevirkninger som følge af falske tilståelser og oplysninger.
- Professionelle og personlige omkostninger for torturbødlerne.
- Miskreditering af politi og militære institutioner.
- Kompromittering af retssikkerhed og domstolens integritet.

Jeg kan ikke her gå i detaljer med alle, men vil knytte nogle kommentarer til domstolens integritet. En række amerikanske jurister og retsfilosoffer har peget på, at forbuddet mod tortur har og bør have en særstatus i en liberal retskultur, fordi den helt grundlæggende bekender sig til en norm om nonbrutalitet. Pointen med et retsvæsen er at løse konflikter uden at ty til brutalitet, lemfældig og ureguleret magtudøvelse, bortførelser og 'forsvindinger' osv. Med Jeremy Waldrons ord udgør tortur en 'legal arketype' og den symbolske virkning af at gøre tortur til en del af retshåndhævelsen vil være ødelæggende (Waldron 2005: 1718-28). Tortur er arketypisk på

samme måde som justitsmord er: det er *forbudt* uanset, hvad det ellers måtte være, f.eks. bekvemt, nyttigt, stabiliserende, beordret af Gud, osv. Der er derfor noget obscønt og ekstremt uprofessionelt ved de memoranda, der blev forfattet af højtstående (og ryggesløse) jurister i Bush-regeringen i 2002-03.¹⁵ Her slog man til lyd for at forhørsmetoder først kvalificerede som tortur, hvis de indebar smerte ækvivalent med død eller organsvigt, så *waterboarding*, ekstrem kulde- og varmepåvirkning m.v. alene kunne betegnes som 'udvidede forhørsmetoder'. Man hævdede i forlængelse heraf, at behandling, som 'kun' var umenneskelig og nedværdigende, men ikke tortur i den kreative fortolkning, kunne være forsvarlig. Dette er imidlertid en åbenlyst falsk udlægning af konventionen. Når den siger "tortur *og anden ...*" er meningen, at tortur er forkert, *fordi* den er grusom, umenneskelig og nedværdigende (Waldron 2008). Hvis det ene er forbudt, er det andet derfor også. Endelig gjorde man gældende, at torturkonventionens forbud mod grusom, umenneskelig og nedværdigende behandling kun havde gyldighed inden for USAs grænser. En sådan bestræbelse på at udhule forbuddet mod tortur vidner om en manglende forståelse for dets 'arketypiske' status. Det svarer til en mand, der siger, 'jeg ved godt, at sexchikane er forkert, men hvor langt kan jeg gå, før det ikke bare er 'udvidede tilnærmelsesforsøg' og er der steder, hvor forbuddet ikke gælder?' Eller: 'Jeg kunne godt tænke mig at give min kone en ublid medfart, men hvornår tæller det egentlig som hustrumishandling?'. I begge tilfælde er svaret, at han er på vej ind i et '*no go area*'.

"Men hvad nu hvis...?"

I *Filosofiske undersøgelser* beskrev Ludwig Wittgenstein, hvordan et *billede* kan holde os fanget (Wittgenstein 1995: §115). Vi kan ikke undslippe, fordi det ligger i vores sprog og sproget synes at gentage det ubønhørligt. TBS er et sådant billede. Det får os til at stille det forkerte spørgsmål, nemlig 'ville du ikke være parat til at torturere, hvis omstændighederne var *netop sådan*?. TBS fanger os dermed på det forkerte ben, fordi det tilsyneladende viser, at vi bør opgive det absolutte forbud mod tortur. I det ovenstående har jeg forhåbentlig fået rykket ved billedet af, at vi har den form for klarhed over, hvad alternativerne indebærer. I virkelighedens verden opererer vi derimod altid med *sandsynligheder* og *risici* og ofte accepterer vi risici for at kunne fastholde visse værdier (Rodin 2010). Faktisk accepterer vi dagligt en række risici for endog meget store ulykker for langt mere overfladiske værdiers skyld. Når man bevæger sig

ud i trafikken med sin familie, sætter man strengt taget hele familiens liv på spil for relativt banale goders skyld.¹⁶

Når der er mere grundlæggende værdier i spil, bør vi selvsagt acceptere sådanne risici så meget desto mere. Hvis vi mener, at justitsmord *aldrig* kan forsvares, at der er et *absolut* forbud mod det, så er vi parat til at acceptere en vis risiko for at skyldige forbrydere går fri, fordi alternativet ville være monstrøst. Parallellen til det absolutte forbud mod tortur synes klar. Spørgsmålet er ikke: 'Skal vi acceptere, at terrorister dræber titusinder af uskyldige, hvis vi kunne forhindre det ved at torturere nogle få terrorister?' Det er derimod: 'Skal vi acceptere en *risiko* for at terrorister dræber titusinder af uskyldige selvom vi *muligvis* kunne nedbringe denne risiko ved at torturere nogle få terrorister?' Hvis en liberal kultur bygger på politiske dyder som nonbrutalitet, retssikkerhed og lighed for loven er svaret, at vi skal tage den chance, at vi skal holde os selv fast på troen på, at vi kan forsvare os uden at forråde os selv. Det er et tegn på moralsk umodenhed, hvis man fraviger sine principper i det øjeblik man indser, at de faktisk er forbundet med omkostninger og risici. Skulle TBS (*per impossibile*) blive virkelighed, hælder jeg derfor til Henry Shues svar:

Hvis det rette øjeblik for tortur indfinder sig og vi ikke er parat til at forhindre en terroristisk katastrofe, så vil vi i det mindste vide, at vi ikke har solgt vore sjæle og vi ikke har brutaliseret vor civilisation. Dette er en katastrofe, vi rent faktisk kan undgå. Nogle af os vil måske, måske ikke, dø i en anden slags katastrofe som følge af vor afvisning af at tolerere hemmelige torturbureaukratier og deres Gulag'er, men civiliserede principper vil bestå for fremtidige generationer, som måske vil være taknemmelige for vort offer, således at de kan leve menneskeværdige liv (Shue 2006: 238f.).

Noter

- 1 Se (Dige 2011) for en redegørelse for krigens etik med særligt fokus på 'retfærdig krig-traditionen'.
- 2 Den klassiske formulering af det nationalstatslige paradigme for retfærdig krig tilskrives Hugo Grotius (Grotius 2005). En fremtrædende moderne repræsentant er Michael Walzer (Walzer 1977).
- 3 For 100 år siden kunne man i *Encyclopædia Britannica* læse at "the whole subject [torture] is now one of only historical interest as far as Europe is concerned" (<http://www.1911encyclopedia.org/Torture>; citeret i Waldron 2005: 1683f.).

- 4 Et eksempel svarende til TBS blev formuleret af Jeremy Bentham allerede i 1820'erne (se Twining & Twining 1973). En ofte citeret version findes i (Shue 1978: 141).
- 5 Indvendingerne retter sig selvstændigt også mod stater, der *tolererer* en sådan praksis f.eks. ved at tillade landinger med eller overflyvninger af fly med fanger, der transporteres til 'udliciteret' tortur.
- 6 Som det fremgår, har man siden i bl.a. torturkonventionen valgt at oversætte *degrading* med 'nedværdigende' frem for 'vanærende'.
- 7 Se (Davis 2005) for en mere detaljeret sondring mellem forskellige formål med tortur.
- 8 Amnesty Internationals årsrapport for 2011 dokumenterer tortur og fangemishandling i 98 forskellige lande. Se <http://www.amnesty.dk/aarsrapport2011>.
- 9 Udtalelsen faldt på et pressemøde i Bruxelles efter et møde i Det Europæiske Råd. Refereret i Politiken 21/3 2007: <http://politiken.dk/udland/faktaudland/ECE268799/tidslinje/>.
- 10 Denne strategi har været kendt siden det 6. årh. f.v.t., hvor den blev beskrevet af den kinesiske militærteoretiker Sun Tzu og bl.a. praktiseret af den amerikanske luftvåben under Stillehavskrigen (Buffachi & Arrigo: 121). Den er således mindre hypotetisk end TBS.
- 11 Dette er betegnelsen i den tyske retsvidenskabelige diskussion af sagen (*Rettungsfolter*).
- 12 Andre eksempler på succesfuld tortur synes enten at være fiktive, anekdotiske eller ikke at være eksempler på tortur i det hele taget. Se f.eks. (Steinhoff 2006; Miller 2011: afsnit 3.1; Buffachi & Arrigo 2006: 359; Steinhoff 2010.)
- 13 For at kunne kaldes *undtagelser* i den her relevante forstand må der efter min mening skulle gå årtier mellem, at man kommer ud for den slags enkeltstående situationer. Den nærmeste case, der mindede om *Daschner*-casen, lå 20 år tilbage (se Steinhoff 2010: 6). Heller ikke her var der i mine øjne strengt taget tale om tortur, men snarere om 'almindelig' akut politibrutalitet (bortføreren blev *geprügelt*).
- 14 For dokumentation se f.eks. <http://bulatlat.com/main/tag/torture/>.
- 15 Bl.a. John Yoo, som nu underviser i jura på Berkeley og Jay Bybee, som virker som distriktsdommer. De relevante dokumenter er samlet i (Greenberg & Dratel 2005).
- 16 Man kunne spørge: 'Er du virkelig parat til at acceptere, at dine børn skal smadres til plukfisk af en fuld lastvognschauffør *bare* for at nyde den luksus at køre i bil?' Her er svaret selvfølgelig, at man ingenlunde er parat til at acceptere dette. Men man er (øjensynlig) parat til at acceptere en vis risiko og det er ikke engang indlysende, at man burde montere et antitankmissil på sin bil '*just in case*'.

Litteratur

- Ambos, Kai (2008): "May a State Torture Suspects to Save the Life of Innocents?", *Journal of International Criminal Justice*, vol. 6, s. 261-287.
- Association of the Bar of the City of New York & Center for Human Rights and Global Justice (2006): *Torture by Proxy: International and Domestic Law Applicable to "Extraordinary Renditions"*, New York: ABCNY & NYU School of Law.
- Bagaric, Mirko & Clarke, Julie (2007): *Torture - When the Unthinkable Is Morally Permissible*, Albany: State University of New York Press.
- Buffachi, Vittorio & Arrigo, Jean Maria (2006): "Torture, Terrorism, and the State - A Refutation of the Ticking-Bomb Argument", *Journal of Applied Philosophy*, vol. 23, nr. 3, s. 355-73.
- Davis, Michael (2005): "The Moral Justifiability of Torture and other Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment", *International Journal of Applied Philosophy*, vol. 19, nr. 2, s. 161-78.
- Dershowitz, Alan (2002): *Why Terrorism Works - Understanding the Threat, Responding to the Challenge*, New Haven, CT: Yale University Press.
- Dershowitz, Alan (2004): "Tortured reasoning", i S. Levinson (red.), *Torture - A Collection*, Oxford: Oxford University Press, s. 257-80.
- Dige, Morten (2011): "Krigens etik" i: A.-M. Christensen (red.) *Filosofisk etik - Normativ etik, praktisk etik og metaetik*, Århus: Aarhus Universitetsforlag, s 275-90.
- FN (1948): *Verdenserklæringen om menneskerettigheder*, http://da.wikisource.org/wiki/FN%27s_Verdenserkl%C3%A6ring_om_Menneskerettighederne (tilgået 1/9/2011).
- FN (1984): "Konvention mod tortur og anden grusom, umenneskelig og nedværdigende behandling eller straf", online på <http://menneskeret.inforce.dk/internationalt/fn/fn+om+tortur> (tilgået 1/9/2011).
- Fox News (2005): Fra d. 14/6, citeret på *Founders v. Bush*, <http://www.foundersvbush.com/liberty.html>.
- Franklin, James (2009): "Evidence Gained from Torture - Wishful Thinking, Checkability, and Extreme Circumstances", *Cardozo Journal of International & Comparative Law*, 17, nr. 2, s. 281-90.
- Golden, Tim (2005): "In US Report, Brutal Details of 2 Afghan Inmates' Deaths", *New York Times*, 20/5.
- Greenberg, Karen J. & Dratel, Joshua L. (2005): *The Torture Papers - The Road to Abu Ghraib*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gross, Oren (2004): "Are Torture Warrants Warranted? - Pragmatic Absolutism and Civil Disobedience", *Minnesota Law Review*, vol. 88, s. 1481-1555.
- Grotius, Hugo (2005, [1625]): *The Rights of War and Peace*, Indianapolis: Liberty Fund.
- Harste, Gorm (2008): "Danmark som politistat", *Politiken*, 31/10.

- Jessberger, Florian (2005): "Bad Torture – Good Torture?", *Journal of International Criminal Justice*, vol. 3, s. 1059-1073.
- Kaufman, Whitley (2008): "Torture and the "Distributive Justice" Theory of Self-Defense - An Assessment", *Ethics & International Affairs*, 22, nr. 1, s. 93-115.
- Luban, David (2005): "Liberalism, Torture, and the Ticking Bomb", *Virginia Law Review*, vol. 91, nr. 6, s. 1425–61.
- McMahan, Jeff (2008): "Torture in Principle and in Practice", *Public Affairs Quarterly*, 22, nr. 2, s. 111-28.
- Mayer, Jane (2005): "Outsourcing Torture", *The New Yorker*, 14/2, s. 106ff.
- Miller, Seamus (2011): "Torture", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <http://plato.stanford.edu/entries/torture/> (set 1/9 2011).
- Rodin, David (2010): "Explaining the Absolute Prohibition of Torture", upubliceret manuskript.
- Scarry, Elaine (2004): "Five Errors in the Reasoning of Alan Dershowitz" i: S. Levinson (red.) *Torture: A Collection*, Oxford: Oxford University Press, s. 281-90.
- Shue, Henry (1978): "Torture", *Philosophy and Public Affairs*, vol. 7, nr.2, s. 124-43.
- Shue, Henry (2006): "Torture in Dreamland - Disposing of the Ticking Bomb", *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 37, nr. 2-3, s. 231-39.
- Steinbock, Uwe (2006): "Torture – The Case for Dirty Harry and against Alan Dershowitz", *Journal of Applied Philosophy*, vol. 23, nr. 3, s. 337-53.
- Steinbock, Uwe (2010): "Defusing the Ticking Social Bomb Argument - The Right to Self-Defensive Torture", *Global Dialogue* (Online), vol 12, nr. 1, s. 1-12.
- Struck, Doug et al. (2001): "Borderless Network of Terror", *Washington Post*, 23/9.
- Twining, William (1973), "Bentham on Torture", *Northern Ireland Legal Quarterly*, vol. 307, s. 305-56.
- Waldron, Jeremy (2005): "Torture and Positive Law - Jurisprudence for the White House", *Columbia Law Review*, vol. 105, nr. 6, s. 1681-1750.
- Waldron, Jeremy (2008): "Cruel, Inhuman, and Degrading Treatment - The Words Themselves", *Public Law & Legal Theory Research Paper Series*, Working Paper No. 08-36, New York: University School of Law, http://lsr.nellco.org/nyu_plltwp/98/ (tilgæet 1/9 2011).
- Walzer, Michael (1977): *Just & Unjust Wars*, New York: Basic Books.
- Wittgenstein, Ludwig (1995, [1953]), *Filosofiske undersøgelser*, København: Samlerens Bogenklub.
- Wolfendale, Jessica (2009): "The Myth of "Torture Lite"", *Ethics & International Affairs*, vol. 23, nr. 1, s. 47-61.

